

תנועת הקיבוץ הדתי

ט"ו אדר א' תשע"א, 19.2.2011

גיליון מס' 247

שבת פרשת כי תשא

חטא העגל – דינאמיקה של התדרדרות

מאת הרב רונן לוביץ, ניר עציין

התפרקות טוטאלית היתה שם, במעשה העגל, ולשון התורה רומז לאוזנינו: "וַיִּתְּפְּרְקוּ כָּל הָעָם" וגו' (לב, ג). התפרקות מוחלטת לא מתרחשת ברגע אחד, היא תמיד תהליך, הגם שלעיתים הוא קצר, מהיר ואינו נראה לעין. המהפכות בתוניס ובמצרים, כמו בגוש הקומוניסטי בזמנו, לא אירעו בפתאומיות, אלא כתוצאה של תהליכים פנימיים ממושכים של ביקורת ואי-שביעות רצון. מנהיגות שבתחילה זכתה להערכה רבה, החלה בהדרגה להישחק ולהישחת, ערכיה התנוונו וריקבון פנימי פשה בה, עד שלבסוף הכול קרס.

גם חטא העגל נראה במבט ראשון כנפילה מטאורית. ברגע אחד בסוף היום הארבעים לעליית משה להר סיני נפלו ישראל מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. אולם גם שם התרחש תהליך הדרגתי. בשלב הראשון שלו בקשו בני ישראל אלוהות, כאשר אמרו לאהרן: "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ". על כך היה ר' אייזל חריף אומר: "בוא וראה מה בין הדורות הראשונים לדורות האחרונים. בדור המדבר היו מוכנים לפרוק את כספם וזהבם כדי לעשות להם אלוהים, ואילו כיום מוכנים לפרוק עול אלוהים כדי לעשות כסף וזהב..." ואכן בתחילה הם מכריזים: "אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל" – כל מה שמעניין אותם הוא: אלוהים.

אחרי שאהרן נעתר להם: "וַיִּשְׁפִּימוּ מִמִּחֶרֶת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת" – עולה הוא קורבן שנשרף כליל לה' – בשלב זה (כך אומרים בעלי המוסר) הם מוכנים להקריב את הכל למען האמונה. מונעים על ידי פרץ של התעלות אקסטאטית ואנרגיה של קדושה הם מוכנים להקצות ולהשקיע את מיטב המשאבים והאמצעים למען המטרה הרוחנית.

בשלב הבא: "וַיִּגְשׁוּ שְׁלָמִים" – בקורבן שלמים יש חלק למזבח אך גם חלקים שהבעלים אוכלים. בשלב זה הם עדיין מוכנים להקריב ולהתמסר, אבל יחד עם זאת הם כבר מבקשים גם לקבל ולהרוויח, רוצים טובות הנאה.

בשלב השלישי: "וַיֵּשֶׁב הָעָם לְאֹכֵל וְשֵׂתוּ" – זנחו את האידיאולוגיה, הערכים נעלמו זה מכבר, ההתלהבות הקדושה נגוזה והתנדפה, והם רוצים רק ליהנות מפרות מפעלם.

בשלב האחרון: "וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" – לא רק הנאות הם מבקשים, אלא סיפוק יצרים – אין "לצחק" אלא לשון עריות ופריצות (ב"ר נג).

שלבים אלה יכולים להסביר מדוע הופתע משה לראות את שהרחש במחנה, למרות ש-ה' אמר לו בעודו על ההר שבני ישראל חטאו, ומדוע ירד מן ההר אל העם כשלוחות האבן הכבדים בידי, על אף שלדעתו אין לתת אותם לעם חוטא. כאשר ה' עדכן את משה במתרחש, הוא אמר לו: "לָךְ יָד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ... וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". ה' גילה למשה שהעם חוטא באקסטאזה דתית, אך עד כשמה מגיע למקום הם נמצאים כבר באורגיה יצרית. משה עשה את הדרך למטה במחשבה שעם ישראל סטה מבחינה דתית, וסטיה דתית אפשר לתקן.

אולם עוד הוא יורד בשביליו הפתלתלים של ההר, ההתדרדרות התעצמה וצברה תאוצה, וקולות לא מזהים ובלתי צפויים החלו להגיע לאוזניו. כשהקולות הפכו למראות הבין שאין למי לתת את הלוחות. כשאנשים טועים באמונתם ניתן לדבר ולהתפלמס איתם, אך כאשר הם יורדים לשפל המדרגה ושוקעים במדמנת היצריות אין עוד עם מי לדבר. מוכרחים לשבור את הכלים ולהתחיל לבנות חדשים מההתחלה.

דינאמיקה זו של התדרדרות הינה תופעה מוכרת. בכול דור ודור יש אנשים ותנועות שמתחילים מאמונה ומאידיאולוגיה ערכית אותה הם חורטים על דגלם ומתמסרים לה במחויבות מעוררת הערכה, אולם במשך הזמן הם מתחילים לבקש את התועלת האישית ואת טובות ההנאה. בהמשך נזנחים האידיאולוגיה והערכים ונמוגים כליל, ותחתם פושה תאוותנות יצרית שאין לה אלוהים ואינה יודעת מעצורים. מקס ובר, מאבות הסוציולוגיה, כבר עמד על כך שבכל מהפכה תרבותית ישנו שלב כריזמטי המתאפיין בהתרוממות רוח, בתחושות של שליחות וחזון, דוגמאטיות אידיאולוגית, תסיסה רוחנית ופעילות מלוכדת ערה וסוחפת. בהמשך מגיע השלב הרוטיני שבו המהפכה מותכת לחיי יום-יום של שגרה, וההתלהבות האלטרואיסטית מפנה מקום לעלייתם של שיקולי נוחות ומימוש עצמי.

חטא העגל מלמד על הסכנה שבהתדרדרות ההדרגתית. הוא מראה כיצד דברים עלולים להתגלגל מטה במדרון אם לא עוצרים אותם בזמן, אולם סיפור העגל מלמד גם שכל עוד לא הגיעו אל הדיוטא התחתונה, כל עוד הנר דולק, יש אפשרות לתקן ואסור להתייאש. כשעדיין קיימת לחלוחית של ערכים ואידיאלים בקרב העם, יש בשביל מי ובשביל מה לשאת את הלוחות בזהירות ובנחישות ולרדת אל העם על מנת לבנותו ולהעלותו.

הרב רונן לוביץ, נשוי לרבקה ואב לשלושה. רב היישוב השיתופי ניר עציון, מלמד באוניברסיטת חיפה ובמכללה האקדמית לחינוך, שאנן.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il

אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il